

Michał Wojciechowski

"Ezechiel Tragik i jego dramat
Exagoge "Wyprowadzenie z Egiptu"",
Aleksandra Klęczar,
Kraków-Mogilany 2006 : [recenzja]

Collectanea Theologica 77/1, 216-218

2007

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

śmiennictwa pozabiblijnego (apokryfy, pisma z Pustyni Judzkiej, literatura grecko-rzymska). Podobnie, jak w całej swojej twórczości naukowej, w analizie egzegetycznej preferuje podejście synchroniczne. Omawiana rozprawa stanowi ukoronowanie żmudnej kwerendy naukowej, połączonej z egzystencjalnym czytaniem i objaśnianiem tekstu świętego, czego owocem jest trafne eksponowanie aktualności prorocstwa Apokalipsy.

Monografia stanowi istotny wkład we współczesną eklezjologię, chrystologię, eschatologię i sakramentologię biblijną. Dowodzi, że katolicka biblistyka polska jest uprawiana na wysokim poziomie i odzwierciedla aktualne tendencje i osiągnięcia biblistyki zagranicznej. Zgromadzenie liturgiczne, o którym mowa w ostatniej księdze Nowego Testamentu, staje się modelem dla wszystkich, a więc także współczesnych chrześcijańskich zgromadzeń liturgicznych, zebranych celem słuchania i zrozumienia słowa Bożego, co odbywa się przez prawidłową interpretację symboli, obrazów i treści tej bodaj najtrudniejszej księgi biblijnej. Autor rozprawy włącza się z powodzeniem w najnowsze bania nad Apokalipsą, którym w Polsce wiele czasu i uwagi poświęcił o. Augustyn Jankowski OSB (1916-2005), któremu zawdzięczamy cierpliwe zgłębianie pneumatologii i eklezjologii Apokalipsy. Biblista toruński pogłębia te perspektywy i nadaje im jeszcze wyraźniejsze ukierunkowanie egzystencjalne. Rozprawa stanowi więc także bardzo ważny przyczynek do biblijnej teologii liturgii, z czego wniosek, że powinna zainteresować nie tylko biblistów, teologów systematycznych i liturgistów. Wartość zawartych w niej obserwacji i przemyśleń ma również związek z szeroko pojętą problematyką relacji chrześcijańsko-judaistycznych. Zważywszy, że kult, o którym mowa w Apokalipsie, jest – zgodnie z ujęciem właściwym dla teologii Janowej – kultem „w Duchu i prawdzie” („w Duchu prawdy”), to właśnie Duch Święty prowadzi wspólnotę do prawdy o Jezusie i o niej samej oraz o różnych aspektach życia wierzących.

ks. Waldemar Chrostowski, Warszawa

Aleksandra KLĘCZAR, *Ezechiel Tragik i jego dramat Exagoge „Wyprowadzenie z Egiptu”*, Apokryfy Starego Testamentu 1, The Enigma Press, Kraków-Mogilany 2006, ss. 147.

Rozprawa A. Klęczar otwiera nową naukową serię wydawniczą. Ma ona przedstawiać w formie monograficznej kolejne apokryfy Starego Testamentu. Od tego zaczęć, gdyż w tego typu przedsięwzięciu pojedynczy tom jest pewnym przyczynkiem, natomiast seria jako całość może wzbogacić naukę polską o ważną kolekcję tekstów źródłowych, istotnych dla teologii i wiedzy o starożytności.

W przygotowaniu są już tomy poświęcone kluczowym apokryfom, IV Księdze Ezdrasza, która nie była dotąd po polsku komentowana (St. Mędała), oraz proctwom pseudo-Sybilli, które były dotąd przełożone tylko w części (R. Rogowski). Czeka też opracowanie Pseudo-Fokilidesa (M. Malinowski). Pozostało jeszcze dużo do zrobienia, gdyż zasługujących na uwzględnienie utworów jest kilkadziesiąt; tylko część z nich ma przekłady polskie w tomie *Apokryfy Starego Testamentu* (Warszawa 1999), a zaledwie kilka – szerszy komentarz książkowy (M. Wojciechowski, *Apokryfy z Biblii greckiej*, Warszawa 2001).

Tragedia o Wyjściu z Egiptu zachowała się tylko we fragmentach, przekazanych najpierw przez Aleksandra Polihistora w dziele *O Żydach*, a znanych w większości dzięki cytatom w *Praeparatio evangelica* Euzebiusza z Cezarei. W książce przekład tych tekstów mieści się na 8 stronach druku. Był to utwór pod wieloma względami ciekawy i swoisty. Stanowi jedyny przykład naśladowania dramatu greckiego przez Żyda i swego rodzaju wczesną adaptację tematu biblijnego, antycypującą dużo późniejszą twórczość chrześcijańską. Informuje o rozumieniu wydarzenia Wyjścia w judaizmie hellenistycznym i o tradycjach mu towarzyszących.

Rozprawa podejmuje kolejno problem osoby autora, tekstu i kontekstu historycznego dzieła, jego inspiracji żydowskich i greckich, prezentacji Mojżesza jako głównego bohatera, motywów apokryficznych oraz sposobu wykorzystania narracji biblijnej. Kwestie historyczne służą za wstęp do omówienia cech literackich i przesłania dzieła. Na końcu książki przedstawiono tłumaczenie zachowanych fragmentów z mniejszymi notami – właściwy komentarz zawarty jest w całej rozprawie. Uzupełniają ją jeszcze solidne streszczenie angielskie (4 strony), bibliografia oraz indeksy dzieł i osób.

Autorka stwierdza, że autor był zapewne Żydem aleksandryjskim z przełomu III i II w. przed Chr., który w formie klasycznej pięcioaktowej tragedii, wzorowanej na Ajschylosie, Eurypidesie i Herodocie, opowiedział na nowo dzieje Wyjścia z Egiptu. Jest to najpóźniejsza zachowana tragedia grecka, a zarazem świadectwo świadomego łączenia kultur. W judaizmie autora można dostrzec i hellenizację, i tendencje mistyczne. Adresatem dzieła byli raczej sami zhellenizowani Żydzi niż poganie. Postać Mojżesza została wyidealizowana i ściśle biorąc nie jest tragiczna. Być może taką postacią, obciążoną winą, był w sztuce faraon. Przekaz biblijny został przez Ezechiela uzupełniony dodatkami, zachowała się scena mistycznego uniesienia Mojżesza do gwiazd i spotkania z feniksem. Autorka uważa je za owoc inwencji autora, choć mogły też pochodzić z apokryficznego źródła. Narracja biblijna podlegała w tragedii pewnej adaptacji, ale głównie z motywów literackich. Pewna idealizacja Żydów tłumaczy się apologetycznie.

Bibliografia rozprawy jest obszerna i wystarczająca. Autorka lojalnie zaznacza, do których pozycji nie dotarła (aczkolwiek niektóre byłyby w Polsce do zdobycia).

Można by tę listę uzupełnić. Dla *Praeparatio evangelica* przydałby się tom wydania w serii „Sources Chrétiennes” (1991). Brakuje komentarza E. Vogta (*Tragiker Ezechiel*, JSRZ IV/3, Gütersloh 1983, s. 115-133). Z rzeczy starszych: M. Freyhan, *Ezechiel der Tragiker*, JLG 31/1938, s. 46-83; G. B. Girardi, *Di un dramma greco-giudaico nell'eta Alessandrina*, Wenecja 1902; K. Kuiper, *Ad Ezechielem poetam judaeum curae secundae*, RStA NS 8/1904, s. 62-94; R. Petsch, *Ein Mosesdrama aus hellenistischer Zeit*, Neue Jahrbücher für das klassische Altertum 1/1925, s. 803-807; E. Stein, *Ein jüdisch-hellenistischer Midrasch über den Auszug aus ägypten*, MGWJ 78 NF 42/1934, s. 558-574. Z nowszych odnotowałbym opracowanie tematu po hebrajsku (Y. Gutman w pracy o apokryfach hellenistycznych, Jerusalem 1958) oraz przyczynek H. Jacobsona, *Phoenix Resurrected*, HThR 80/1987, s. 229-333. W pracy i w bibliografii występują tylko nieliczne błędy literowe.

Praca jest wysoce kompetentna, monograficznie zbiera naszą wiedzę na temat Ezechiela tragika i jego dzieła. Stanowi pewien krok naprzód w zestawieniu z wcześniejszymi większymi pracami zagranicznymi na ten temat (Jacobson, Holladay, van der Horst). Autorka nie zdążyła jednak uwzględnić nowego, dokładnego opracowania Lanfranchiego (2006). Książka jest wartościowym przyczynkiem do studiów nad dziejami interpretacji Biblii oraz starożytnym judaizmem, a także nad literaturą grecką tej doby. Na gruncie polskim praca jest pionierska, gdyż dotąd dysponowaliśmy jedynie przekładem *Exagoge*.

Michał Wojciechowski, Olsztyn

Jerzy BAGROWICZ, Stanisław JANKOWSKI, „*Pan, Bóg twój, wychowuje ciebie*” (*Pwt 8, 5*). *Studia z pedagogiki biblijnej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2005, ss. 245.

Książka ta jest owocem współpracy pedagoga religii oraz biblisty. Cechuje ją więc zamysł interdyscyplinarny. Istotnie, kwalifikacje pedagogiczne powalają dostrzec odpowiednie tematy w Piśmie Świętym, ale ich należyte opracowanie wymaga innej specjalizacji. Wprawdzie poszczególne rozdziały książki są podpisane przez jednego z autorów (choć nie ma tych nazwisk w spisie treści), ale można się domyślać wymiany myśli między nimi. Od razu powiem, że owoce tej współpracy są udane i zachęcają do podejmowania innych studiów na podobnej zasadzie. Jest to jedna z ciekawszych prac biblijnych w ostatnim czasie w Polsce, choć nie wolna od istotnych mankamentów.

Na początku i na końcu książki umieszczono rozdziały o charakterze ogólnym. Charakter wstępny mają tematy: *Pismo Święte jako podręcznik wychowania – pano-*